

УДК 314.8-055.1:342.742(477) «1991/2021»
DOI <https://doi.org/10.32782/pub.health.2023.3.12>

Рудень Василь Володимирович,
заслужений лікар України, доктор медичних наук, професор,
професор кафедри громадського здоров'я
Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6971-4891>

ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ЧОЛОВІЧОГО НАСЕЛЕННЯ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У КОНТЕКСТІ СТАТЕЙ 17 ТА 65 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність. Основним призначенням чоловіка на Землі з неспам'ятних часів і до сьогодні було і лишається несення служби в армії, його героїзм та мужність у зв'язку з воєнними подіями, що і стало архіактуальним в Україні саме в пору російсько-української війни. Відстеження наявної кількості чоловічого населення від часу здобуття незалежності робить дане дослідження своєчасним та злободенним у власному змісті.

Мета роботи – наукове обґрунтування характерологічного погляду на чисельність чоловічого населення за роки незалежності (1991–2021) у контексті статей 17 та 65 Конституції України.

Матеріали та методи. Виконано епідеміологічне, одномоментне, суцільне, проспективне наукове дослідження згідно з даними бази Держкомстату України (1991–2021) з використанням комп'ютерного пакету Microsoft Office Excel (2021) із застосуванням низки наукових медико-біостатистичних методів та з урахуванням принципів системності.

Результати дослідження. На основі проведеного дослідження констатуємо, що за аналізовані роки зменшилась загальна чисельність чоловічого населення в Україні, що позначилось на зменшенні кількості тих чоловіків, котрі проживали на сільських територіях та у міських поселеннях (вікові групи 17 років, 18–27 років, 18–60 років), що переконливо підтверджує фатальний вплив держави на стан глобального людського ресурсу / осіб чоловічої статі для Збройних сил України.

Висновки. Ефективне регулювання демографічних процесів в Україні для її сталого розвитку за 30 років незалежності, попри низку прийнятих доленосних і досить змістовних виконавчо-розпорядчих документів, провадилося не на достатньому рівні, про наслідки чого свідчать дані звіту ООН (2021): «...населення України скорочується одним із найшвидших у світі темпів».

Демографічна криза є довготривалим процесом, але цілком можливим є її вирішення за умов реалізації в українському суспільстві на рівні держави ст. 3 Конституції України (1996): «...людина, її життя і здоров'я ... визнаються... найвищою соціальною цінністю», а також «Стратегії людського розвитку» (2021) за безпосереднього контролю з боку держави за їх виконанням.

Ключові слова: незалежна Україна, Конституція, населення, чоловіки, кількість, вік, місце проживання, зменшення чисельності, Збройні сили, Стратегія людського розвитку.

Ruden V. V. CHARACTERISTIC VIEW OF THE NUMBER OF MALE POPULATION DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE IN THE CONTEXT OF ARTICLES 17 AND 65 OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE

Actuality. The main purpose of a man on Earth, from time immemorial to the present day, was and remains serving in the army, his heroism and courage in connection with military events, which became relevant in Ukraine at the time of the Russian-Ukrainian war, for what, the tracking of the existing number of the male population during the time of Independence makes this research timely and topical in its content.

The purpose of the work is scientific substantiation of the characteristic view of the male population during the years of Independence (1991–2021) in the context of Articles 17 and 65 of the Constitution of Ukraine.

Materials and methods. An epidemiological, single-moment, continuous, prospective scientific study was performed according to the database of the State Committee of Statistics of Ukraine (1991–2021), using the Microsoft Office Excel (2021) computer package, using several scientific medical and biostatistical methods taking into account the principles of systematicity.

Research results. The results of the obtained data statistically argue for a decrease in the analyzed years both in the total available number of the male population in Ukraine, and among those men who lived in rural areas and urban settlements, as well as in the age: 17 years old; 18–27 years old; 18–60 years old, which convincingly confirms the fatal impact in the country on the state of the global human resource/men for the Armed Forces of Ukraine.

Conclusions. Effective regulation of demographic processes in Ukraine for its sustainable development, in 30 years of independence, despite the adoption of several fateful and quite meaningful executive-administrative documents, was not carried out at a sufficient level, the consequences of which are evidenced by the data of the UN report (2021): «... the population of Ukraine is decreasing at one of the fastest rates in the world».

Solving the existing problem – the demographic crisis – is a long-term process, but it is quite possible when implemented in Ukrainian society at the state level, Art. 3 of the Constitution of Ukraine (1996) «... a person, his life and health, ... are recognized as... the highest social value» and the existing «Strategy of Human Development» (2021), with direct state control over their implementation.

Key words: independent Ukraine, Constitution, population, men, number, age, place of residence, decrease in numbers, Armed forces, Human development strategy.

Вступ. У контексті окресленої теми доречно усвідомити в XXI столітті, що відведені Господом Богом відповідні функції для чоловіка турботи про сім'ю (чоловік-глава, що дбає про добробут сім'ї та її є захисником), лідера, який має бажання брати на себе важчі роботи та певні обов'язки, які не під силу жінці тощо [1], хоча і притерпіли певну суспільну еволюцію згідно з гендерною політикою [2], проте залишилися здебільшого з власним змістом.

Перші згадки про призначення чоловіка на Землі як воїна в армії, його геройство та мужність у зв'язку з воєнними подіями віднаходимо на сторінках Святого Письма, зокрема в книзі Буття, у 1 та 2 книгах Самуїла, у 1 книзі Хроніки, у 1 книзі Царів, у євангеліях від Матвія, Марка та Луки, у діяннях апостолів, а також в посланнях апостола Павла [3].

Функція чоловіка як захисника Вітчизни в незалежній Україні [4] стала актуальною під час окупації її територій Росією (спочатку в ході вторгнення в Крим та війни на Сході (2014) [5], а згодом широкого вторгнення (2022)) [6]. Однак сьогодні в Збройних силах України добровільно несуть важку ношу військової служби і виконують завдання щодо відсічі збройної агресії 60 тисяч українських жінок [7].

Проте, не применшуючи ролі жінки в обороноздатності країни, в даному дослідженні буде даний аналіз динаміки чисельності осіб чоловічої статі в Україні за 30 років незалежності в контексті їх територіального розташування та вікової структури, що є актуальним для сьогодення.

Мета дослідження – наукове обґрунтування характерологічного погляду на чисельність чоловічого населення в 1991–2021 роках у контексті статей 17 та 65 Конституції України.

Матеріали та методи. Виконано епідеміологічне, одномоментне, суцільне, проспективне наукове дослідження з використанням біостатистичних даних бази Державного комітету статистики України за часовий період 1991–2021 рр. [8], де зведення та опрацювання відомостей здійснювалося в електронних таблицях пакету Microsoft Office Excel (2021). Використано ретроспективний, біостатистичний, математичний, абстрактний та графічний методи дослідження, а також методи викопіювання, дедуктивного освідом-

лення, структурно-логічного аналізу з урахуванням принципів системності.

Результати дослідження та їх обговорення. Провівши дослідження, ми виявили, що чисельність чоловіків серед загальної щорічної кількості населення в Україні в 1991–2021 роках ($M \pm m$) складала $M=46,3 \pm 0,6\%$ ($M=21720226 \pm 46660$), тоді як частка осіб жіночої статі становила $M=53,7 \pm 0,7\%$ ($M=25226097 \pm 5023$). До того ж доречно констатувати, що показник медіальної різниці у взаємозалежності осіб чоловічої та жіночої статей в загальній чисельності людної України також вказує на зменшення численності чоловічого населення в проаналізованих роках (1991–2019) на $M=13,9 \pm 0,4\%$ ($M=505871 \pm 1872$).

Доведено, що число осіб чоловічої статі в Україні протягом 1991–2021 років кожного року скорочувалося в середньому на $M=700652 \pm 837$ або $M=3,2 \pm 0,2\%$ осіб.

Отримані відомості репрезентованого динамічного ряду щорічної кількості чоловічого населення в досліджуваних роках (рис. 1 В) аргументовано свідчать про зменшення чисельності чоловіків в Україні згідно з показником абсолютного убутку (A_{y_6}) на $n=4691175$ осіб, або за даними темпу убутку (T_{y_6}) – на $P=-19,6\%$, що в кінцевому дослідженні у 2021 році відповідно до величини темпу зменшення (T_{zm}) являло $P=80,4\%$ ($n=19195376$) чоловічого населення в зіставленні з даними базового 1991 року, коли даний предмет наукової роботи становив $n=23886551$ осіб чоловічої статі.

Важливим у цьому є і те, що науково виявлений факт зменшення кількості осіб в Україні за 30 років незалежності підтверджується здобутими даними показника співвідношення ($P_{сп}$), коли відповідність між числом жінок та чоловіків являє співмірність $P_{сп}=1:1,2$, тобто на одного чоловіка в аналізовані роки припадало 1,2 особи жіночої статі.

Наступний етап дослідження в даній науковій роботі стосується встановлення евентуальних наукових своєрідностей серед аналізованої кількості осіб чоловічої статі у контексті їх постійного місця проживання [9]. У такому разі слушно відзначити, що протягом 30 років незалежності (рис. 2) частка чоловіків в Україні, котрі меш-

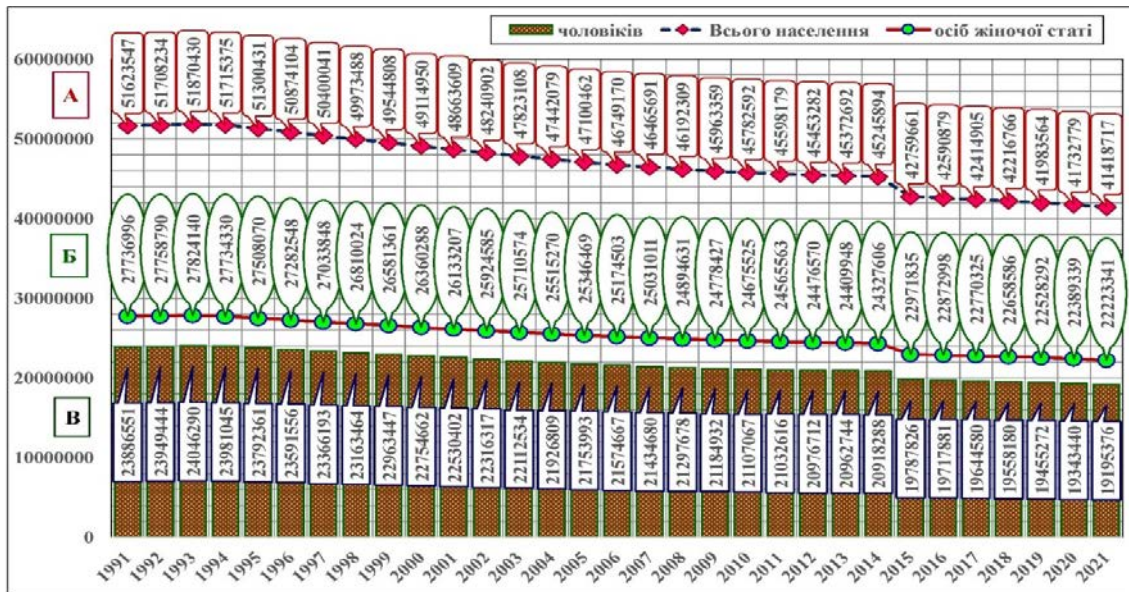

Рис. 1. Біостатистичні дані (на 1 січня, абс. дані) про кількість осіб чоловічої статі в контексті чисельності всього населення та жінок в Україні в 1991–2021 роках

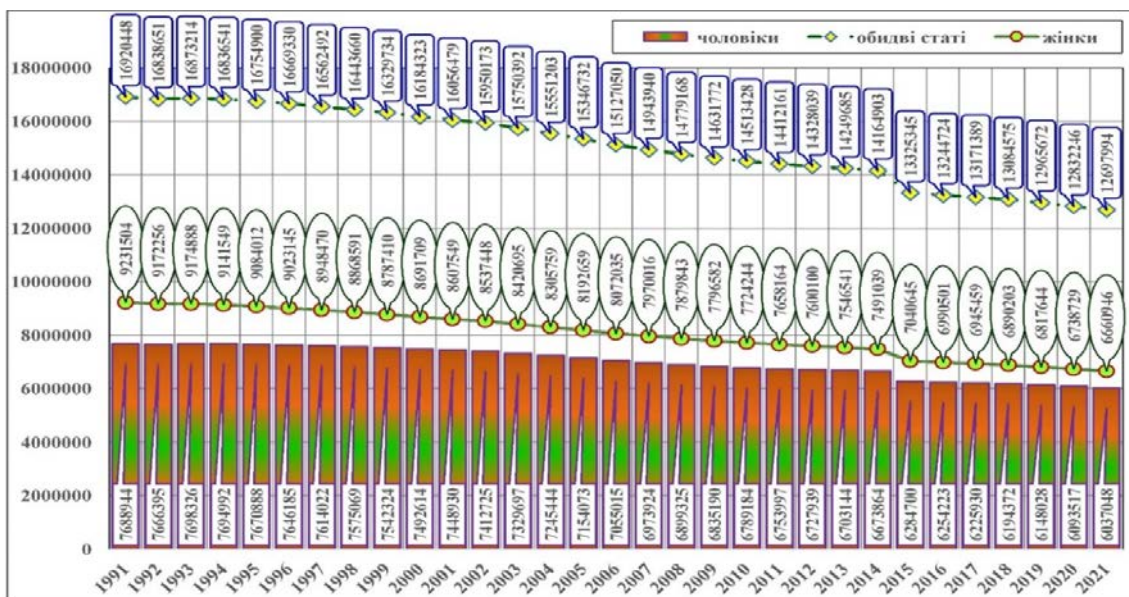

Рис. 2. Біостатистичні дані (на 1 січня, абс. дані) про чисельність всього населення, в т. ч. осіб чоловічої статі та жінок, котрі проживали у сільській місцевості України в 1991–2021 роках

кали у сільській місцевості, була меншою, ніж жінок, і становила $M=46,5 \pm 0,7\%$, тоді як доля осіб жіночої статі від загального числа сільських мешканців складала $M=53,5 \pm 0,7\%$.

Правильність такого емпіричного міркування підтверджується біостатистичними даними 2021 року (рис. 2), коли число осіб чоловічої статі із сільської місцевості в Україні також було меншим за значимістю ($n=6037048$) згідно з величиною A_{y_6} на $n=-623898$ і за показником T_{y_6} – на $P=-9,4\%$ особи, ніж кількість жінок у сільській

місцевості ($n=6660946$) при коефіцієнті $P_{ст}=1$ чоловік : 1,1 жінки.

Доведено, що за період 1991–2021 рр. кількість чоловіків, котрі проживали на сільських територіях (рис. 2), зменшилася на $n=-1651896$ (A_{y_6}), або $P=-21,5\%$ (T_{y_6}), що у завершальному аналізованому році (2021) становило $P=78,5\%$ ($T_{ст}$), або $n=6037048$ людей, в уподібненні з даними основного 1991 року, де дана чисельність являла $n=7688944$ чоловіки. Доцільно зауважити, що щорічно протягом науково опрацьованих 1991–2021 років

число чоловіків, котрі мешкали на території України в селах, понижувалося в середньому на $M=226358 \pm 476$ осіб.

Розвідка чисельності населення, котре проживає у містах, також засвідчує (рис.3), що серед міських жителів у статевій структурі доля чоловіків також була меншою, ніж жінок, і становила $M=46,1 \pm 0,7\%$, тоді як частка жінок в містах була на $M=16,7 \pm 0,4\%$ більшою та складала $M=53,9 \pm 0,7\%$ при показниках $P_{оп} = 1$ чоловік : 1,2 жінок.

Водночас обґрунтованим є те, що кількісний склад чоловічого населення в містах України в 1991–2021 роках (рис. 3) скоротився за даними $T_{уб}$ на $P=-18,8\%$, або за показником $A_{уб}$ – на $n=-3039279$ випадків. Зменшення кожного року числа чоловіків із міст на $M=474294 \pm 689$ осіб призвело до того, що в 2021 році їх кількість порівняно з даними 1991 року ($n=16197607$) становила $P=81,2\%$ ($T_{зм}$), або $n=13158328$ осіб чоловічої статі, котрі проживають у містах країни.

Попри це, встановлено, що результати показника зіставлення чисельності чоловіків, котрі мешкають у сільській місцевості, з особами чоловічої статі із міських територій (рис. 2, рис. 3) переконливо засвідчують, що в аналізованих роках в сільських поселеннях чоловіків в середньому щорічно мешкало на $M=47,7 \pm 0,7\%$, або $M=-7686031 \pm 2772$, менше, ніж у містах, а за даними $P_{оп}$ на

одну особу чоловічої статі із сільської місцевості припадало 2,1 чоловіка з міста.

Беручи до уваги окреслені встановлені вище наявні негативні природні демографічні процеси

серед осіб чоловічої статі за 30 років незалежності в Україні (зменшення чисельності чоловіків, диспропорція у статевій структурі населення та за місцем проживання), ми спробували у контексті наявних законодавчих та нормативно-правових актів з питань регламентації військового обов'язку і військової служби зробити біостатистичний аналіз вікової структури чоловічого населення, що слугує базисом у забезпеченні Збройних сил України людським ресурсом.

У цьому контексті доречно послатися на зміст статей 17, 65 Конституції України (1996), де передбачено захист держави, забезпечення її безпеки як найважливіші функції всього українського народу. Військова служба – це конституційний обов'язок громадян України, який полягає у забезпеченні оборони України, захисті її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [9].

Водночас у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» (1992) здійснюється правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначаються загальні засади проходження в Україні військової служби. Статтею 15 даного Закону України встановлено, що «... на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на

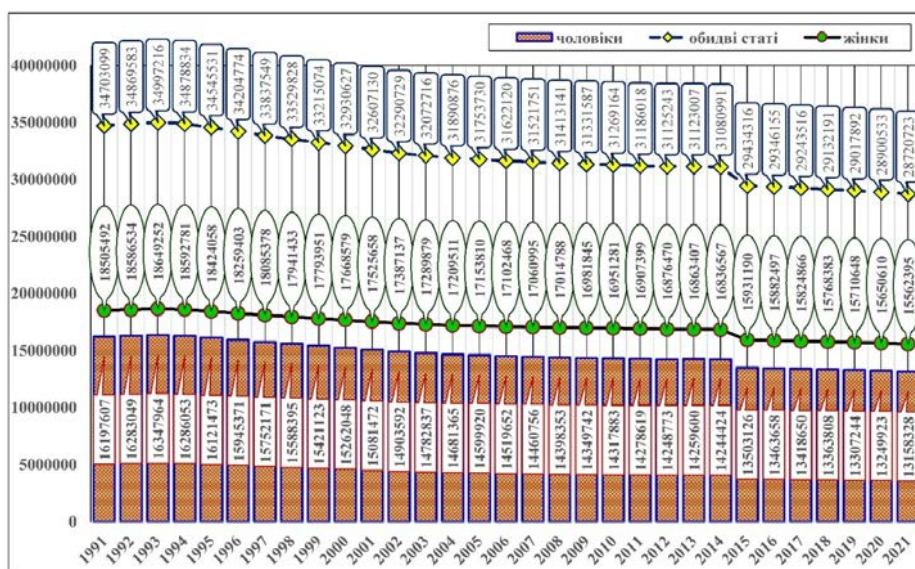

Рис. 3. Біостатистичні дані (на 1 січня, абс. дані) про чисельність всього населення, в т. ч. осіб чоловічої статі та жінок, котрі проживали у містах України в 1991–2021 роках

звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу [10].

Окрім того, Уряд постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» затвердив новий порядок організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, коли на військовий облік мають ставати призовники у віці від 16 (у рік досягнення 17-річного віку) до 27 років [11].

Крім того, у Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (1993) визначено, що в разі необхідності мобілізаційному призову до ЗСУ підлягають чоловіки віком від 18 до 60 років [12].

Відповідно до наявної законодавчо-нормативної бази, що регламентує військовий обов'язок, військову службу та мобілізаційний призов у незалежній Україні, згідно зі статтю населення та встановленими його віковими категоріями в даному дослідженні проаналізовано чисельність чоловічого населення даних вікових груп в контексті депопуляції людності країни.

При цьому доведено, що в середньому за аналізований період часу від загальної чисельності населення в Україні (табл. 1) доля юнаків призовного віку (17 років) становила $M=0,7\pm 0,1\%$, військовозобов'язаних та резервістів (18–27 років) – $M=7,1\pm 0,3\%$, тоді як осіб, котрі підлягають мобілізації (18–60 років) – $M=28,9\pm 0,5\%$. Аргументовано, що медіальна ($M\pm m$) в загальній чисельності чоловічого населення в 1991–2021 роках (табл. 1) частка досліджуваних вікових когорт чоловіків склала відповідно до попередньої гра-

дації: $M=1,4\pm 0,1\%$ (17 років); $M=15,3\pm 0,4\%$ (18–27 років); $M=62,4\pm 0,4\%$ (18–60 років). Доречно зазначити, що аналіз біостатистичних даних табл. 1 достеменно засвідчує про тенденції до зменшення в 1991–2021 роках досліджуваних вікових категорій населення як серед всієї людності України, так і серед осіб чоловічої статі.

Доведено, що чисельність 17-річних осіб чоловічої статі в Україні згідно з даними побудованого моментного динамічного ряду (рис. 4), котрі призиваються до органів місцевого самоврядування з метою їх взяття на персонально-первинний військовий облік, в цілому характеризується зменшенням їх щорічних кількісних значень. Доцільно відзначити у характеристиці амплітуди даного ряду два наявних і незначних збільшення протягом аналізованих років чисельності 17-річних призовників чоловічої статі у 1998 ($n=374872$) і у 2001 ($n=411527$) роках.

Визначено, що згідно з середньою кількістю 17-річних осіб із числа чоловіків, починаючи з опорного 1991 року, їх кількість щорічно зменшувалася на $M=5723\pm 76$ осіб і у заключному в дослідженні 2021 році їх було $n=195882$.

Вичерпний розгляд чисельності чоловічого населення у віці 17 років протягом 1991–2021 років аргументовано демонструє (див. дані рис. 4) їх скорочення в 2021 році: A_{y_6} на $n=177\ 413$ осіб, або за T_{y_6} – на $P=47,5\%$ випадків, що становило $n=195882$ призовники та являло собою відповідно до наслідків показника T_{3m} $P=52,5\%$ від даних сталих вихідного 1991 року ($n=373295$).

Наслідки послідовної розвідки даних чисельності військовозобов'язаних чоловіків у віці 18–27 років у сформованому рівновіддаленому динамічному ланцюзі (рис. 4) вмотивовано підтвер-

Таблиця 1

Питома вага (%) чоловіків певних вікових груп у досліджуваних когортах населення України в 1991–2021 роках

№ з/п	Досліджувані когорти населення	Роки	Частка (%) чоловіків у віці		
			17 років	18–27 років	18–60 років
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.	Населення України	1991	0,7%	6,7%	27,5%
		2001	0,8%	7,3%	28,0%
		2011	0,6%	7,9%	30,3%
		2021	0,5%	5,2%	28,9%
		$M\pm m$	$0,7\pm 0,1\%$	$7,1\pm 0,3\%$	$28,9\pm 0,5\%$
2.	Населення чоловічої статі	1991	1,6%	14,6%	59,4%
		2001	1,8%	15,7%	60,4%
		2011	1,3%	17,2%	65,7%
		2021	1,0%	11,2%	62,4%
		$M\pm m$	$1,4\pm 0,1\%$	$15,3\pm 0,4\%$	$62,4\pm 0,4\%$

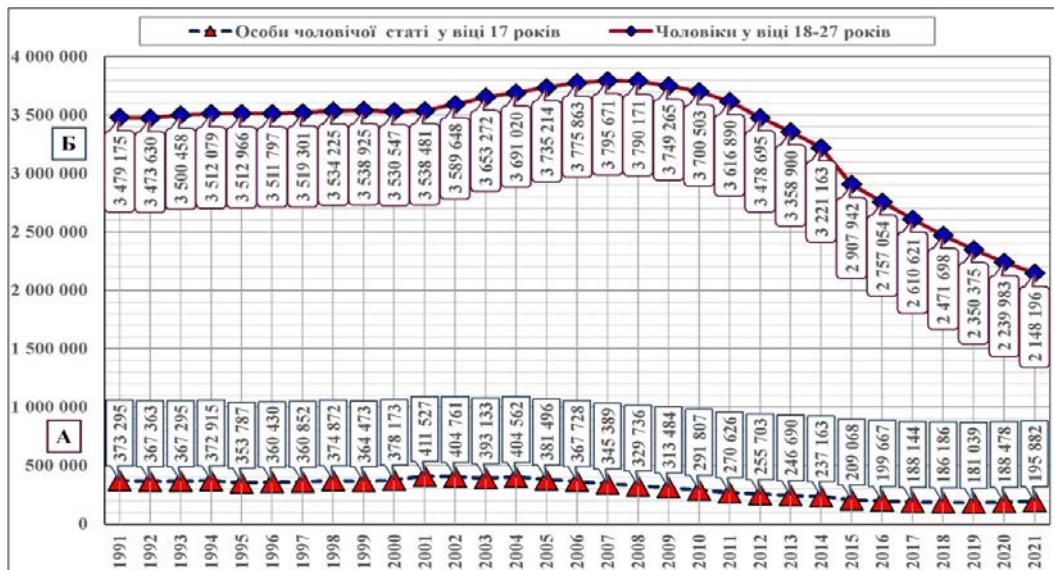

Рис. 4. Біостатистичні дані (абс. дані) про зміну чисельності допризовників (особи чоловічої статі у віці 17 років) та призовників (чоловіки у віці 18–27 років) в Україні протягом 1991–2021 років

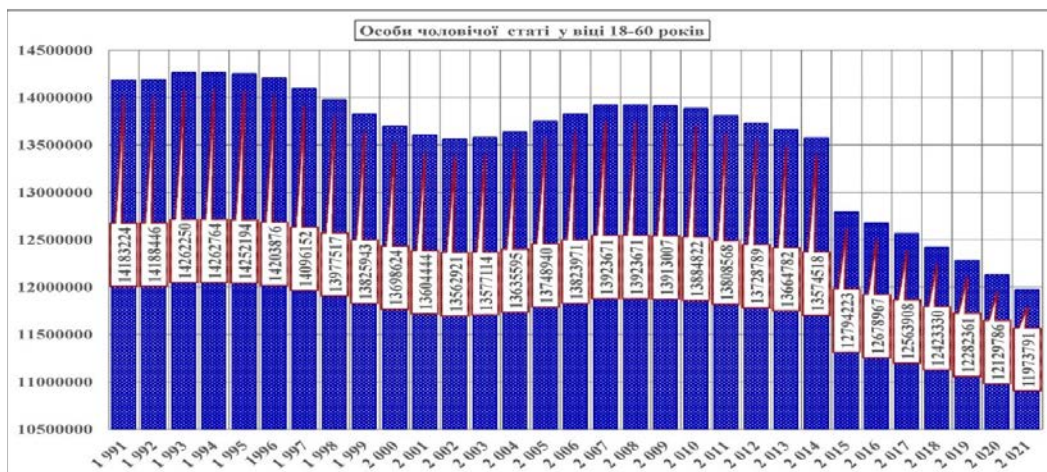

Рис. 5. Біостатистичні дані (абс. дані) про зміну чисельності чоловіків віком від 18 до 60 років в Україні протягом 1991–2021 років у разі мобілізаційного призову до Збройних сил

джують у період 1991–2007 років збільшення кількості вказаної когорти чоловіків за показником A_{np} на $n=316496$ осіб, або відповідно до T_{np} на $P=9,1\%$, тоді як протягом 2007–2021 років дані показники з їх числовими виразами A_{y6} $n=-1\,647\,475$ та T_{y6} $P=-43,4\%$ вказували на яскраво виражене зменшення даної категорії населення в країні.

Здобуті показники щорічної чисельності чоловіків віком 18–27 років в Україні в 1991–2021 роках (рис. 4) переконливо вказують на зниження абсолютного виразу даної когорти населення на $n=-1330979$ осіб (A_{y6}), або $P=-38,3\%$ (T_{y6}), що заманіфестувало в 2021 році за коефіцієнтом T_{3m} $P=61,7\%$ ($n=2148196$) у зіставленні з даними 1991 року $n=3479175$ військовозобов'язаних. Вмо-

тивованим є і те, що чисельність чоловіків вікової групи 18–27 років протягом 1991–2021 років щороку скорочувалася на $M=-42935\pm 207$ осіб, що призвело у 2021 році до $n=2148196$ чоловіків аналізованої групи.

Стосовно результатів аналізу щорічної кількості чоловіків віком від 18 до 60 років, котрі підпадають під дію вимог Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», доведеним є те, що чисельність осіб даної статі та віку в Україні відповідно до утвореного простого динамічного ряду (рис. 5) характеризується лише двома амплітудними фазами збільшення їх числа: перша в 1994 році, що становило $n=14262764$ осіб і було на $n=79\,540$, або $P=0,6\%$, більше порівняно

з основними даними 1991 року ($n=14183224$), тоді як другий підйом властивий 2007 та 2008 рокам з числовим виразом $n=13923671$ чоловік 18–60 років, що було більше на $P=1,8\%$ ($n=259553$) у зіставленні з даними базового 1991 року.

Усі інші числові вирази демонструють скорочення кількості чоловічого населення у віці 18–60 років, особливо з різким його зменшенням в 2014 році, що пояснюється російською окупацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя із подальшим вторгненням у Донецьку та Луганську області.

Визначено, що у цілому чисельність чоловіків мобілізаційного віку в Україні за 30 років незалежності (рис. 5) скоротилася на $P=15,6\%$, або $n=2209433$ особи, і у заключному в дослідженні 2021 році становила $P=84,4\%$, що являло $n=11973791$ чоловік віком 18–60 років при абсолютному виразі досліджуваного явища $n=14183224$ в основному 1991 році. Аргументують тенденцію до скорочення кількості чоловіків (18–60 років) в Україні в 1991–2021 роках отримані наслідки коефіцієнту середнього скорочення досліджуваної категорії населення зі значимістю $M=-71272\pm 267$ чоловіків кожного року.

Висновки.

1. На основі здобутих достеменних біостатистичних даних згідно з аналізом наявної чисельності чоловічого населення в Україні 1991–2021 років науково аргументоване зменшення його загальної кількості на $n=-4691175$ осіб, або $P=-19,6\%$, в тому числі і серед тих, котрі проживали на сільських територіях ($n=-1651896$ / $P=-21,5\%$) та у міських

поселеннях ($P=-18,8\%$ / $n=-3039279$ осіб), а також у віці 17 років ($n=-177\,413$ / $P=-47,5\%$), 18–27 років ($n=-1330979$ / $P=-38,3\%$), 18–60 років ($P=-15,6\%$ / $n=-2209433$ особи), що переконливо підтверджує фатальний вплив держави на стан глобального людського ресурсу / осіб чоловічої статі для Збройних сил України.

2. Ефективне регулювання демографічних процесів в Україні для її сталого розвитку за 30 років незалежності, попри низку прийнятих центральними органами влади доленосних і досить змістовних документів [13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21], проводилося не на достатньому рівні, про наслідки чого свідчать дані звіту ООН 2021 року: «...населення України скорочується одним із найшвидших у світі темпів» [22].

3. Вирішення демографічної кризи є довготривалим процесом, але цілком можливим за умови реалізації в українському суспільстві на рівні держави ст. 3 Конституції України (1996): «...людина, її життя і здоров'я ... визнаються... найвищою соціальною цінністю».

Це дозволило б згідно зі «Стратегією людського розвитку» (2021) [23; 24] та низкою європейських і світових рекомендацій з цього питання напрацювати та прийняти низку реальних нормативних документів, що напряду стосувалися б процесів / механізмів відтворення людності з їх ефективною реалізацією на рівні задіяних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, обласних, міських держадміністрацій та місцевих органів самоврядування у громадянському суспільстві України за безпосереднього контролю з боку держави за їх виконанням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Суліма Ю. Ретроспектива чоловічого роду. Історія появи справжніх чоловіків. URL: <https://www.0532.ua/news/406036/retrospektiva-muzskogo-roda-istoria-poavlenia-nastoasih-muzcin>.
2. Біденко Ю., Кисельова В. Про гендерну політику в Україні. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». 25 серпня 2017. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/news/314-pro-hendernu-polityku-v-ukraini>.
3. Святе письмо. Дивен Світ. URL: <https://dyvensvit.org/bible/?>.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-VII#Text>.
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
7. Скільки служить українських жінок? – радниця командувача Сухопутних військ ЗСУ. Українське радіо. 16.01.2023 р. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100505>.
8. Населення України. Чисельність і склад населення. Державна служба статистики України. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp.
9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%92%D0%A0#Text>.
10. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України № 2233-XII від 25.03.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top>.
11. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennia-poriadku-orhanizatsii-ta-vedennia-viiskovoho-obliku-pryzovnykiv-viiskovozoboviazanykh-ta-rezervistiv-i301222-1487>.

12. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України № 3544-ХІІ від 21.10.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.
13. Про проект Державної програми стабілізації та розвитку продуктивних сил України : Постанова Верховної Ради України № 4029-ХІІ від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4029-12#Text>.
14. Національна програма планування сім'ї : Постанова Кабінету Міністрів України № 736 від 13. 09. 1995 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КР950736?an>.
15. Національна програма «Репродуктивне здоров'я 2001–2005» : Указ Президента України № 203/2001 від 26.03.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show /203/2001>.
16. Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки» : Постанова Кабінету Міністрів України № 14 від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14-2002-%D0%BF#Text>.
17. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України № 879 від 24.06.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text>.
18. Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України № 1849 від 27.12. 2006 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/61854426>.
19. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1164-р від 31.10.2011 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/244717787>.
20. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
21. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 695 від 5.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
22. Аналітична довідка ООН: Демографічні процеси. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20Population%20Dynamics_FINAL%20UKR.pdf.
23. Про Стратегію людського розвитку : Указ Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>.
24. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021—2023 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1617-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80#Text>.

REFERENCES:

1. Sulima Yu. Retrospektyva cholovichoho rodu. Istoriiia poiavy spravzhnikh cholovikiv [Retrospective of the masculine gender. The history of the emergence of real men]. URL: <https://www.0532.ua/news/406036/retrospektiva-muzskogo-rodistoria-poavlenia-nastoasih-muzcin> [in Ukrainian].
2. Bidenko Yu., Kyselova V. Pro hendernu polityku v Ukraini [About gender policy in Ukraine]. Analitichnyi tsentr «Observatoriii demokracji». 25 serpnia 2017. URL: <https://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/news/314-pro-hendernu-polityku-v-ukraini> [in Ukrainian].
3. Sviate pysmo [The Holy Scriptures]. Dyven Svit. URL: <https://dyvensvit.org/bible/?> [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. za № 254k/96-VR (chynnyi, potochna redaktsiia vid 01.01.2020, pidstava - 27-IX) [The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996, № 254k/96-VR (valid, the current version dated January 1, 2020, basis - 27-IX)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy» vid 15 kvitnia 2014 roku № 1207-VII (chynnyi, potochna redaktsiia vid 01.01.2023) [Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine" dated April 15, 2014 № 1207-VII (valid, current version dated January 1, 2023)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-VII#Text> [in Ukrainian].
6. Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» vid 24 liutoho 2022 roku za № 64/2022 [Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" dated February 24, 2022 No. 64/2022]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].
7. Skilky sluzhyt ukrainskykh zhinok? – radnytsia komanduvacha Sukhoputnykh viisk ZSU [How many Ukrainian women serve? - adviser to the commander of the Ground Forces of the Ukrainian Armed Forces]. Ukrainske radio. 16 sichnia 2023 r. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100505> [in Ukrainian].
8. Naselennia Ukrainy. Chyselnist i sklad naselennia [Population of Ukraine. Number and composition of the population]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini» vid 21 travnia 1997 roku № 280/97-VR (chynnyi, potochna redaktsiia vid 31.03.2023, pidstava - 2849-IX) [Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" dated May 21, 1997 No. 280/97-VR (valid, current version dated March 31, 2023, basis - 2849-IX)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%92%D0%A0#Text> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy «Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu» za № 2233-XII vid 25.03.92 (chynnyi, potochna redaktsiia vid 05.02.2023, pidstava - 2863-IX) [Law of Ukraine "On Military Duty and Military Service" № 2233-XII dated March 25, 1992 (valid, current edition dated February 5, 2023, basis – 2863-IX)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#top> [in Ukrainian].

11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta vedennia viiskovoho obliku pryzovnykiv, viiskovozoboviazanykh ta rezervistiv» vid 30 hrudnia 2022 r. za № 1487 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Procedure for the organization and maintenance of military records of conscripts, military conscripts and reservists" dated December 30, 2022, № 1487]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-orhanizatsii-ta-vedennia-viiskovoho-obliku-pryzovnykiv-viiskovozoboviazanykh-ta-rezervistiv-i301222-1487> [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu» za № 3544-XII vid 21.10.93 r. (chynnyi, potochna redaktsiia vid 04.12.2022, pidstava – 2732-IX) [Law of Ukraine "On Mobilization Training and Mobilization" under No. 3544-XII dated October 21, 1993 (valid, current version dated December 4, 2022, basis - 2732-IX)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian].
13. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy za № 4029-XII vid 24.02.1994 r. «Pro proekt Derzhavnoi prohramy stabilizatsii ta rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy» [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 4029-XII dated February 24, 1994 "On the Draft State Program for the Stabilization and Development of the Productive Forces of Ukraine"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4029-12#Text> [in Ukrainian].
14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy za № 736 vid 13.09.1995 r. «Natsionalna prohrama planuvannia simi» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 736 dated September 13, 1995 "National Family Planning Program"]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP950736?an> [in Ukrainian].
15. Ukaz Prezydenta Ukrainy za № 203/2001 vid 26.03. 2001 r. «Natsionalna prohrama «Reproduktyvne zdorovia 2001–2005»» [Decree of the President of Ukraine № 203/2001 dated March 26, 2001 "National program "Reproductive health 2001-2005""]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/2001-15> [in Ukrainian].
16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy za № 14 vid 10.01. 2002 r. «Pro zatverdzhennia Mizhhaluzevoi kompleksnoi prohramy «Zdorovia natsii» na 2002-2011 roky» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 14 dated January 10, 2002 "On the approval of the Intersectoral Comprehensive Program "Health of the Nation" for 2002-2011""]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14-2002-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
17. Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy za № 879 vid 24.06.2006 r. «Pro zatverdzhennia Stratehii demohrafichnoho rozvytku v period do 2015 roku» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 879 dated June 24, 2006 "On approval of the Demographic Development Strategy in the period up to 2015""]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
18. Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy za № 1849 vid 27.12. 2006 r. «Derzhavna prohrama: Reproduktyvne zdorovia natsii» na period do 2015 roku» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1849 dated December 27, 2006 "State program: Reproductive health of the nation" for the period until 2015""]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/61854426> [in Ukrainian].
19. Rozporiadzhennia Kabinet Ministriv Ukrainy za № 1164-r vid 31.10.2011 r. «Pro skhvalennia Kontseptsii Zahalnoderzhavnoi prohramy «Zdorovia 2020: ukrainskyi vymir» [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1164-p of October 31, 2011 "On the approval of the Concept of the National Program "Health 2020: Ukrainian Dimension""]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244717787> [in Ukrainian].
20. Ukaz Prezydenta Ukrainy za № 5/2015 vid 12.01.2015 r. «Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»» [Decree of the President of Ukraine № 5/2015 dated January 12, 2015 "On the Sustainable Development Strategy "Ukraine – 2020""]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> [in Ukrainian].
21. Postanova kabinet ministriv Ukrainy za № 695 vid 5.08.2020 r. «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 695 dated August 5, 2020 "On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027""]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
22. Analytychna dovidka OON: Demohrafichni protsesy. 19 lystopad 2021 roku [Analytical reference of the UN: Demographic processes. November 19, 2021]. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20Population%20Dynamics_FINAL%20UKR.pdf [in Ukrainian].
23. Pro Stratehiiu liudskoho rozvytku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 2 chervnia 2021 roku № 225/2021 [About the Human Development Strategy: Decree of the President of Ukraine dated June 2, 2021 No. 225/2021]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text> [in Ukrainian].
24. Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 hrudnia 2021 r. № 1617-r. «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Stratehii liudskoho rozvytku na 2021–2023 roky» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 9, 2021 No. 1617-p "On the approval of the plan of measures for the implementation of the Human Development Strategy for 2021-2023""]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].